

אינו יודע מה זה ^{אוצר החכמה} סמכות תורנית, הוא חושד ברבי עקיבא ובהלל שהיו שקרנים חלילה!

זאת ועוד. ישנם ענינים רוחניים בעלי סמכות פנימית. הנביאים נשלחו לנבא בפני מלכים שאלקים עומד להפיל אותם ולהפוך את ארצם לשממה. הם מילאו את שליחותם בלי מורא ופחד. דברי ה' בערו כאש בלבותיהם ולא יכלו לעצור בנפשם את דברי הנבואה או לסטות מהם כחוט השערה. הנביאים הוכו, נכלאו בבית הבור ועונו עד לגבול כוח הסבל האנושי - אך את מוצא פיהם לא שינו. באותה הסמכות קבעו גדולי ישראל את ההלכה, ללא הרגשה של פחד ולא נרתעו מלחץ פיזי או פוליטי שהופעל עליהם. קול הנצח המוחלט המכריז "דברי ה' - זו נבואה", אותו קול מבשר ואומר: "דבר ה' - זו הלכה" (שבת קל"ח ב). בן ישיבה. כאשר הוא נכנס לתוך ד' כתלי ההלכה הוא הולך ומתקשר קשר לא ינותק עם עולם התורה וגדוליה. כשהוא נתקל בבעיה מסובכת וחשובה, ינהג בהתאם להוראותיהם של גדולי דורו ומעמדו יהיה איתן. לא יכנע לפניו של נשיאים שונים או גבאים אחרים או לחץ פוליטי או מפלגתי. מי שאין לו אופי חזק לעמוד במבחן כזה צריך לבחור מקצוע שבו אינו צריך לשאת באחריות לבצוע תפקידי הרב.

רלו

אגדתא¹⁰¹

במורשה מקיפה של הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל לדורות הבאים נמצאת נקודה מעציבה אחת: בהקדמה ל"חורב" הוא מסביר שבשעה שההלכה היהודית היא מוחלטת ואינה נתונה לשינויים, האגדה לעומת זו אינה מחייבת וכל דור רשאי "ליצור" אגדה חדשה התואמת את דורו: "כל הנמצא במפעל השני (אגדתא) אינו מחייב, היות והוא מייצג השקפות של יחידים וזכאי לתבוע הכרה רק במידה שהוא מזדהה עם הנמצא במפעל הראשון (שמעתתא - הלכה). המפעל הראשון, תוך עצם תכונת תוכנו, הסתיים עם חתימת הגמרא, עם אסוף השמעתיא. לעומת זה, השני, המישור של האגדתא הוא חופשי ונתון להמשך בימים יבואו. חופש יצירתו הולך וגדול במדה שהמפעל הראשון (השמעתתא) הוא עצמי ומבוסס יותר, הושלם ועומד ברשות עצמו ובמדה שהמפעל הראשון

אינו סובל השפעה והדרכה מהשני, אלא דווקא מכוון את השני" (מתוך הקדמה ל"חורב").

הוגי דעות שונים, יהודים אחראיים ונאמנים, בנו על יסודות אלה את השקפותיהם הדתית תוך סטיות מובהקות מן האגדה (לדוגמא בזמננו ד"ר אהרן ברט בהקדמה לספרו "דורנו מול שאלות הנצח").

ידוע שההלכה היהודית מפורשת היטב ולכן מי שאינו בקי בהלכה לא יפרש אותה בהתאם לסברותיו, לא כן באגדה, אשר מטבעה יש בה "משיכה מגנטית", כאשר בין נושאייה הם: יראת שמים, תקנות מוסריות, הארת מאורעות היסטוריים, והיא חוקרת את היסודות ואת העיקרים של האמונה. כל דרשן ומרצה מתאים את דברי האגדה להלכי רוחו. הוא לוקח מאמר חז"ל ומפרש אותו לפי נטיותיו האישיות, ומי ימנע ממנו לעשות זאת? מאידך גיסא החוקר והוגה הדעות האמיתי - כשהוא סבור כד"ר ברט "שבדברי אגדה מסרו לנו חז"ל את כל החומר העשיר ללא הכרעה וללא קביעת כללים, ולפיכך, אם חוקר מבסס את דעתו על אגדה פלונית, הרי יכול חברו לסתור את דעתו על יסוד אגדה אחרת" - ימנע מלעסוק בחלק "הבלתי יציב" הזה של התלמוד: כתוצאה מזה אין לנו דעה אחידה למי הסמכות, ובכך איך נבנה לעצמנו השקפת עולם בחיינו בלי האגדה.

זה לא תואם את דעת הישיבה. השקפתה על החיים היא מבוססת באופן ברור אך ורק על האגדה.

ראשית, אין זו ודאות שאין קביעות באגדות. הרי"ף מביא מאמרים רבים השייכים לתחום האגדה, וידוע שהרי"ף כולל בפירושו רק פסקי הלכה מוחלטים ששייכים לכל הדורות. את המשנה "ר' עקיבא אומר, אף הקורא בספרים חיצוניים אין לו חלק בעולם הבא" (סנהדרין ק"ב ע"ב), מפרשים הרי"ף ורא"ש שהיא מתיחסת לספרים שפירשו בתורה נביאים וכתובים על-פי דעתם ולא סמכו על מדרש חכמים. אמנם מותר לפרש את התנ"ך על-ידי פירושים מקוריים, ברם חובה להיזהר מאוד שלא לחבר פירושים המתנגדים לדברי חז"ל. אנחנו רואים איפוא שלחלקים גדולים של האגדה סמכות מוחלטת. יתר-על-כן נמצאים נושאים בתורה שרק אנשים שהגיעו לדרגה גבוהה של חסידות וצידקות רשאים לעסוק בהם. כלל הציבור לעומת זה נדרש רק לקיים

את התרי"ג מצוות. כמו־כן ישנם באגדה חלקים שרק אלו שהגיעו לרמה הגבוהה הנ"ל מסוגלים להבינם על נכון, אולם אסור בהחלט לכל יהודי מהשורה לבנות לעצמו פילוסופיה יהודית, שאינה מבוססת כלל על סמכות גדולי ישראל.

אמנם קשה יותר ללא השוואה ללמוד ולהבין את האגדתא מאשר את ההלכה. כדי להבין מאמר חז"ל, אדם חייב להתמסר וללמוד הרבה מאוד עד שהמאמר יהיה מובן לו באופן ברור. נוסף לקושי להבין את הנושאים לכל עומקם, כאשר הם דנים ביסודות התורה והבריאה, כרגיל באגדה; אדם צריך לעסוק באגדה זמן רב כדי לזכות לגלות את האורות הפנימיים של האמת המוסתרת בה.

הבה נראה איך התרשם אפילו הרמב"ם הגדול ממאמרי חז"ל. ב"שמונה פרקים" בסוף הפרק החמישי, בו הוא דורש מהאדם לשעבד את כל כוחותיו הנפשיים לתכלית אחת "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", הוא כותב: "וכבר בללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות מורה על זה הענין הוראה שלימה מאד עד כשאתה תבחן קוצר המלות, איך ספרו זה הענין הגדול והעצום כולו אשר חברו בו חבורים ולא השלימוה, תדע שנאמר בכח אלקי בלא ספק ...".

כל מי שלפרקים קרא את כתבי המהר"ל מפראג מוכרח להתרשם מגישתו הנפלאה למאמרי חז"ל; ההארה הברורה שהוא מגלה בכל משפט. אפילו אם הגיונותיו במקרים רבים עמוקים מדי כדי שנוכל להבין אותם, גם אז לימוד כתבי המהר"ל מרפא אותנו פעם ולתמיד מגישה קלה וחסרת אחריות למאמרי חז"ל.

לא כל תלמיד חכם מבורך אישית בכשרונות מצויינים, כדי שיתעמק באגדה בלי עזרה. אך תלמיד ישיבה שומע במשך השנים מרבותיו, פירושים עמוקים ואמיתיים על האגדה. אחת מהתוצאות הנפלאות ביותר של "תנועת המוסר" הוא גילוי מחדש של עולם האגדה הנפלא. רבי שמחה זיסל מקלם, תלמידו המובהק של רבי ישראל סלנטר, אמר: "כל מאמר חז"ל - כוכב; הטלסקופ שבאמצעותו אנו רואים אותו - הוא לימוד המוסר". לימוד המוסר בדרך שרבי ישראל סלנטר סלל אותה, ועוד ממשיך לסלול אותה היום, הוא נפלא בכך, שהוא מגלה את הפנינים מעמקים בלתי מסובכים של חז"ל.

רלו

תפקידם של מרכזי התורה אחר השואה¹⁰²

אין להכחיש כי עולם הישיבות אינו גורס שיטת תורה עם דרך ארץ לפי מתכונתו של רשר"ה. אחרי השואה נעמד עולם הישיבות בפני אתגר רציני עד מאד: חרבו כל מרכזי התורה הגדולים בעולם. מהיכן יצמחו גאונים (גאונים ממש, לא כאלה שהעתונים מכתירים אותם כ"גאונים"), פוסקי הלכות, ראשי ישיבות, דיינים, בעלי מוסר, מחנכים? מכל אלף תלמידים צריך לצאת אחד הראוי להיות פוסק הלכות. אלפי תלמידים צריכים ללמוד בישיבות כדי שיגדלו ביניהם גדולי תורה שיספיקו לכל כלל ישראל. הרמב"ם פוסק שאדם צריך לעבוד שלש שעות ביום לפרנסתו ותשע שעות ילמד תורה. בתנאי העבודה של היום צריכים לעבוד לכל הפחות שמונה שעות, ותורה מה תהא עליה? אולי זוהי הוראת שעה לדורנו זה, שעדיין לא הספיק כלל וכלל לבנות תורה מחורבנה, שהנוער צריך להתמסר לתורה ורק לתורה, מפני שכלל ישראל אינו יכול להישאר בלי חכמי תורה בעלי רמה גבוהה מאד. מובן מאליו כי זהו תפקידן של הישיבות להעמיד תלמידים הרבה הן בכמות והן באיכות. כמו שאינני יכול לדרוש מבית ספר לרפואה שיחנך עורכי־דין, כך אי אפשר לדרוש מישיבה שהיא תגדל רופאים, אף אם נניח שהוא דבר חשוב שיהיו לנו רופאים חרדיים. עולם הישיבות חייב לדאוג שיהיו לנו גדולי תורה! עוד זאת אין לנו לשכוח: רשר"ה פעל בדור שבו כמעט נשכחו מצוות ה', והוא זכה להחזיר יהודי גרמניה לקיום המצוות. אולם משכחת התורה לא הספיק לשחרר את יהודי גרמניה. כמה גדולי תורה, כמה למדנים גידלה גרמניה מתקופת רשר"ה עד השואה? נער יספרם! לא על חנם היו רוב הרבנים הגדולים בגרמניה בתקופה ההיא יוצאי אונגהרן. את המושג "ישיבה" התחיל רק הרב שלמה ברייאר לשתול שוב בתודעת יהודי גרמניה.

אוצר החכמה

כאמור, שעת חירום היא להקמת התורה מהריסותיה אחרי השואה. יהדות מזרח אירופה היתה ספוגה ריח־תורה עסיסי - שם יכלו לגדול גדולי תורה בלי מפריע. היום אנו צריכים לבנות עולם התורה ההרוס בתוך הגולה המערבית, ששם הנהירה להשכלה גבוהה כמעט שוללת האפשרות לגדל תלמידי חכמים

102. מתוך מאמרו ב"המעין" תמוז תשמ"א.